

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๕

เนื่อนาบุญ

ต่อไปนี้จะได้เริ่มแสดงคำสั่งสอนของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ขอให้บรรดาท่านผู้ฟังพึงสังเกตความเคลื่อนไหวแห่งใจของตนในขณะที่ฟัง ถ้าได้สังเกตความเคลื่อนไหวของใจโดยใกล้ชิดแล้ว เราจะได้เห็นอาการที่เคลื่อนไหว ซึ่งแสดงออกมาทั้งดีและชั่ว จากใจดวงเดียวทุกกระยะ ท่านกล่าวไว้ว่า โลกธาตุดูเหมือนว่ากว้างขวางมากมาย แต่นั่นเป็นสภาวะธรรมอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น เขาไม่มีความหมายและความรู้สึกในตัวของเขาเองแต่อย่างใด

แต่ใจซึ่งเป็นตัวโลกธาตุนี้เป็นธรรมชาติที่รู้สึกตัวเองอยู่เสมอ และธรรมชาตินี้เป็นสิ่งที่มีคุณค่ายิ่งกว่าสิ่งใด ๆ ในโลก ถ้าชั่วก็ไม่มีอะไรจะเทียบ ดีก็ไม่มีอะไรจะทัดเทียม และเป็นธรรมชาติที่แปลกประหลาดยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ เหตุนี้องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสไว้ว่า มโนปุพฺพฺพคฺมา ธมฺมา เป็นต้น สิ่งทั้งหลายมีใจเป็นสำคัญ จะดีหรือชั่วขึ้นอยู่กับใจ แต่สิ่งที่เป็นบริวารของใจกลับเป็นนายของใจนั้นมีจำนวนมาก ถ้าพูดอย่างคำสวยงามก็ว่า บริวารของใจ เครื่องใช้ของใจ แต่ถ้าพูดให้ถูกหลักธรรมจริง ๆ แล้วก็ควรว่า นายของใจ เครื่องกีดขวางหรือเครื่องผูกมัดจิตใจนั่นเอง

ใจที่ไม่ได้รับการอบรมย่อมมีภัยรอบตัว แต่ส่วนมากก็เกิดขึ้นจากเรื่องของตัวเอง ถ้ายังไม่ได้อบรมให้รู้เรื่องของตัวเองเสียบ้างแล้ว ย่อมจะคิดตำหนิตามสิ่งภายนอกมากกว่าเรื่องของใจผู้ผลิตการติชมเสียเอง องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ตรัสไว้ว่า โอปนยิโก สิ่งที่เราเห็นด้วยตาก็ดี ได้ยินด้วยหูก็ดี ฟังน้อมเข้ามาสู่ใจให้ทราบว่าเป็นสิ่งทั้งหลายนั้นมีใจเป็นผู้รับรู้ เป็นผู้ให้ความหมายในสิ่งทั้งปวง ถ้าใจไม่เป็นผู้ให้ความหมายแล้ว สิ่งเหล่านั้นจะปรากฏความหมายขึ้นโดยลำพังตัวเองย่อมเป็นไปไม่ได้ การอบรมใจก็เพื่อจะให้รู้เรื่องของตัวเองผู้ก่อเหตุ

พระพุทธเจ้าทรงพยายามอบรมพระองค์ เพื่อให้รู้สึกดีชั่วในพระองค์มาเป็นเวลานาน แต่นั่นเป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าซึ่งเช่นเดียวกับหนทางหลวง ย่อมกว้างขวางหรือยืดยาว การก่อสร้างก็ต้องทุ่มเทกำลังมากมาย จึงจะสมชื่อว่าเป็นทางหลวง ส่วนทางของบุคคลที่จะไปสู่จุดต่าง ๆ ย่อมคับแคบ พอหลวมตัวเท่านั้นก็ไปได้สบาย แต่ภาระที่จะนำไปให้ประโยชน์สำหรับตนนั้นก็ยังมีจำนวนน้อย พอเหมาะกับกำลังจะหอบหิ้วไปได้

ส่วนทางหลวงเมื่อสำเร็จแล้วนำสัมภาระไปได้มาก เช่น ทางรถไฟ เป็นต้น ไปมาแต่ละเที่ยวบรรทุกคนได้เป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังมีสิ่งของติดมากับรถไฟก็มีจำนวนไม่น้อย

วิสัยของพระพุทธเจ้าจะรื้อชนสัตว์โลกให้พ้นจากโสมงสาร ก็ย่อมจะทุ่มเทกำลังลงเป็นจำนวนมากและเป็นเวลานาน เมื่อบำเพ็ญให้สำเร็จตามภูมิของพุทธวิสัยแล้ว จึงเป็นผู้มีความสามารถและฉลาดแนะนำพร่ำสอนสัตว์ทั้งหลาย พร้อมทั้งทราบอุปนิสัยของสัตว์แต่ละราย ๆ ว่าควรจะแนะนำพร่ำสอนได้ โดยวิธีซึ่งจะให้สำเร็จผลแก่ผู้มาศึกษาและปฏิบัติตามเป็นขั้น ๆ ไป พระองค์ทรงทราบได้ดี นอกจากทรงทราบอสังขยของบรรดาสัตว์แล้ว ยังทราบธรรมที่จะพืงนำมาแนะนำสั่งสอนให้ได้ประโยชน์แก่บรรดาสัตว์ทั้งหลายเป็นราย ๆ ไปด้วย แต่สาวกทั้งหลายไม่มีความสามารถทัดเทียมพระพุทธเจ้าได้เพียงมีกำลังและความสามารถที่จะแนะนำสั่งสอน ทำหน้าที่แทนพระองค์ได้ตามกำลังความสามารถของตนเท่านั้น แม้จะเป็นผู้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสอาสวะเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าก็ตาม แต่กำลังความเชี่ยวชาญเฉลียวฉลาดสามารถที่จะแนะนำพุทธบริษัทให้เป็นไปได้เป็นจำนวนมากเหมือนอย่างพระพุทธเจ้านั้น ไม่ใช่วิสัยของสาวกผู้ไม่มีความสามารถเท่าเทียมพระพุทธเจ้าได้

เมื่อย้อนเข้ามาถึงเราทั้งหลายผู้บำเพ็ญให้ข้ามพ้นไปโดยเฉพาะแล้ว จึงไม่ควรคิดว่า พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธบารมีมาเป็นจำนวนเท่านั้นเท่านี้ ท่านจึงสามารถพ้นทุกข์ไปได้ แต่เรามีกำลังเพียงเท่านี้ สติปัญญาเพียงเท่านี้ ไฉนจะสามารถบำเพ็ญตนให้พ้นได้ เช่นพระพุทธเจ้า ที่ถูกเราไม่ควรคิดเช่นนั้น เพราะวิสัยของพระพุทธเจ้ากับวิสัยของเรามีความแตกต่างกันมาก ถ้าจะเทียบกับรถ รถของพระพุทธเจ้าเป็นรถขนาดใหญ่ เช่น รถไฟหรือรถบรรทุก รถของพวกเราเป็นรถเล็กและรถนั่งเฉพาะ ไม่สามารถจะบรรทุกสัมภาระและคนโดยสารไปได้ แม้จะบรรทุกไปบ้างก็เพียงหนึ่งคนหรือสองคนเท่านั้นก็พอดีกับกำลังของตน ไม่เหมือนรถใหญ่ซึ่งบรรทุกได้คราวละมาก ๆ ก็บัดนี้เราจะพยายามบรรทุกเฉพาะตัวของเราให้ข้ามพ้นไปด้วยความสะดวกและราบรื่น โดยไม่เกี่ยวกับภาระซึ่งจะเป็นทางให้เนิ่นช้า จึงไม่ควรเทียบพระพุทธเจ้ากับเราในส่วนบำเพ็ญบารมี

อนึ่ง การอบรมใจที่เรากำลังทำอยู่ขณะนี้ นับว่าเป็นวิธีที่ถูกต้องรัดกุมอยู่แล้ว พอจะพุงเราให้ก้าวพ้นไปจากวิภวสงสารได้ทันกับเวลา ส่วนวิธีอื่นก็เป็นประโยชน์และเป็นอุปกรณ์ซึ่งกันและกันอยู่แล้ว แต่วิธีนี้เป็นวิธีที่รัดกุม พอเป็นทำนบที่ไหลรวมแห่งบารมีทั้งหลายให้มารวมอยู่จุดเดียว คือใจที่เต็มไปด้วยความสงบและเยือกเย็น เพราะฉะนั้น

บรรดาพระภิกษุสามเณรที่บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาแล้ว หลักพระธรรมวินัย จึงไม่นิยมให้ประกอบกิจการงานส่วนอื่น ซึ่งนอกไปจากข้อวัตรปฏิบัติ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหน้าที่เฉพาะของนักบวช เฉพาะผู้บวชจึงสอนทางลัดทางตรงเสมอว่า เกสา โลมา นขา ทันทา ตโจ เป็นต้น

และสอนที่อยู่ที่อยู่อาศัย เพื่อบำเพ็ญด้วยความสะดวกตามเพศของนักบวชว่า รุกข มุลเสนาสน์ นิสุสาย ปพพชฺชา ตตุล โว ยาวชีว อุตสาโห กรณีโย บรรพชาอุปสมบทใน พระศาสนาแล้ว ขอให้ท่านทั้งหลายพยายามอดสำหรัอยู่ตามรุกขมูล คือ รมไม้ชายเขาอัน เป็นที่สงัดวิเวกและสะดวกแก่การบำเพ็ญสมณธรรม ไม่ให้มีภาระผูกพัน พึ่งประพฤติตน เช่นเดียวกับนกซึ่งมีปีกกับหางเท่านั้น แม้จะเที่ยวหากินผลไม้หรืออาหาร ณ ที่ใดเพียง พอแก่จะงอยปากของตนแล้วก็บินไปตามสบาย ที่หลบนอนของนกไม่มีกำหนดว่าจะอยู่ที่ ไหน ค่ำที่ไหนก็นอนที่นั่น ไม่มีความเกาะเกี่ยวกังวลใด ๆ แม้บินไปจับต้นไม้แล้ว เมื่อจะ บินจากต้นนี้ไปสู่ต้นหน้า ก็ไม่ได้ทำความผูกพันหรืออาลัยในต้นไม้ต้นนี้เป็นของตน บิน ผ่านไปเป็นลำดับ นกไม่มีกังวลใด ๆ ทั้งอาหารที่ยังเหลืออยู่ ทั้งต้นไม้ที่ตนอาศัย บินจาก ไปแล้วก็ไม่เป็นอาลัย

บรรดานักบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งหน้าเพื่อความเป็นลูกศิษย์ตถาคตแล้ว จำต้องดำเนินตนให้เป็นอย่างฝูงนกเสมอไปตลอดชีวิต พยายามอบรมตนให้เป็นที่ร่มเย็น และเป็นเนื่อนาบุญของตนได้อย่างสมบูรณ์ ด้วยอุบายวิธีที่ประทานไว้ อะไรเล่าที่เป็นเนื่อ นาบุญของตน คือ ทาน ศีล ภาวนา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา ข้อวัตร ซึ่งเป็นอุปกรณ์แห่ง การบำเพ็ญสมณธรรมเหล่านี้ จัดเป็นเนื่อนาบุญแต่ละอย่าง ๆ เป็นผู้มีการกิจน้อย บำเพ็ญอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา ชัดเกลาจิตใจของตนอยู่เสมอ ไม่ทำความผูกพันอาลัยใน ที่อยู่และสถานที่อาศัย ตลอดถึงตระกูลที่อุปการะเป็นประจำ ซึ่งตนได้เคยอาศัยทุกวัน บิณฑบาตมาวันหนึ่งจะได้อะไรมาน้อยเป็นที่พอใจ ไม่มีความสำคัญมั่นหมายในอาหาร การบริโภคว่าจะมีรสประณีตบรรจงหรือไม่ก็ตาม เมื่อเห็นว่าไม่ขัดข้องในหลักพระธรรม วินัยแล้ว ยินดีบริโภคขบฉันไปเพียงยังอัตภาพให้เป็นไปในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ แก่ชีวิตและการประกอบความเพียรเท่านั้น นี้ชื่อว่าเป็นผู้ทำตนให้เป็นเนื่อนาบุญของตน ตามที่ได้อธิบายแล้ว

ศีลก็เป็นเนื่อนาบุญอันหนึ่ง สมาธิก็เป็นเนื่อนาบุญอันหนึ่ง ปัญญาก็เป็นเนื่อ นาบุญอันหนึ่ง ทานก็เป็นเนื่อนาบุญอันหนึ่ง ทั้งนักบวชและฆราวาสผู้บำเพ็ญตามนี้จัดว่า เป็นผู้บำเพ็ญตนให้เป็นเนื่อนาบุญของตน วันนี้อำนาจ วันหน้าก็บำเพ็ญ ไม่ลดละในเนื่อ

นาบุญของตน จนสามารถทำศีล ทำสมาธิ ทำปัญญาให้สมบูรณ์ขึ้น แล้วก็กลายเป็นความ
 ร่วมเย็นแก่ตนอย่างเต็มที่ เมื่อมีความเพียรบำเพ็ญตนให้เป็นเนื่อบาบุญของตนได้แล้ว ก็
 สามารถเป็นเนื่อบาบุญ คือให้ความร่วมเย็นแก่ประชาชนได้เช่นเดียวกัน แนวทางขององค์
 สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าและสาวกอรหันต์ ท่านได้ดำเนินมาอย่างนี้ทั้งนั้น

แม้ก่อนพระองค์จะเป็นศาสดาของโลก ก็ปรากฏว่าเป็นศาสดาของพระองค์เองมา
 ก่อน จนมีความคล่องแคล่วแกว่งกล้าในวิชาวิมุตติหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะ เมื่อเป็น
 ศาสดาในพระองค์อย่างสมบูรณ์แล้ว ต่อมาก็เป็นครูสอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
 ซึ่งเราทั้งหลายก็กล่าวอยู่เสมอว่า ปุริสทมมสารถิ สตุถา เทวมนุสฺसानํ ดังนี้ ซึ่งหมาย
 ความว่าพระองค์เป็นบุรุษผู้หนึ่งซึ่งควรฝึกทรมานให้เป็นผู้ควรแก่มนุษยธรรม และมรรค
 ผลนิพพาน เมื่อฝึกทรมานได้เต็มภูมิแล้ว เป็นผู้สมควรจะสั่งสอนโลกในวาระต่อไป โดย
 ไม่เลือกชาติ ชั้นวรรณะ และความมี ความจน เพราะนั่นมันเป็นกฎของกรรมประจำสัตว์
 และบุคคล ไม่มีใครจะหลีกเลี่ยงได้ ต้องยอมจำนนและรับเสวยผลกรรมที่มีประจำตน

เฉพาะนักบวชเป็นไปเพื่อไม่ก่อความกังวลวุ่นวาย แต่เป็นไปเพื่อประหัตประหาร
 กิเลส ซึ่งเป็นข้าศึกภายในใจให้ค่อยหมดไป และเป็นไปเพื่อการไม่สั่งสมกิเลสซึ่งยังไม่
 เกิดให้เกิดขึ้น ก็อยู่ในสถานทีนั้น ไปในสถานทีนั้น บำเพ็ญอยู่ในสถานทีนั้น ศีลก็เริ่ม
 บริสุทธิ์บริบูรณ์ขึ้นมา เพราะสถานที่ก็เหมาะเจาะ การบำเพ็ญก็สะดวก สิ่งที่จะมาก่อวณ
 ให้ศีลต่างพร้อยก็ไม่มี จะทำให้ศีลขาดทะลุก็ไม่มี แต่ละวันเจริญขึ้นด้วยการรักษาและมี
 สติสืบต่ออยู่เสมอ จิตก็ไม่ปล่อยไปตามอำเภอใจ พยายามระมัดระวังรักษาความ
 กระเทือนของจิตใจซึ่งจะเป็นไปในทางที่ผิด อันเกิดขึ้นจากความพลั้งเผลอ

ใจเมื่อได้รับการอบรมรักษาด้วยความเอาใจใส่ ก็จะเป็นไปเพื่อความสงบเยือก
 เย็น เห็นผลในปัจจุบันจิต ปรากฏว่าเป็นความสุขความสบาย เบาทั้งกาย เบาทั้งจิต คิด
 ค้นคว้าหาเหตุผลในหลักธรรม ซึ่งจะ เป็นไปเพื่อความชัดเจนแจ่มแจ้งเป็นลำดับ จน
 สามารถถอดถอนกิเลสอาสวะไปได้เป็นขั้น ๆ ผลที่สุดก็ไม่มีอะไรเหลืออยู่ภายในจิตใจ
 กลายเป็นเนื่อบาบุญขึ้นมาอย่างมหัศจรรย์ อันดับต่อไปก็สมควรจะประกาศพระศาสนา
 สั่งสอนประชาชนทั้งหลายได้เห็นอรรถเห็นธรรม ให้รู้ทางผิดทางถูก แล้วบำเพ็ญตนให้
 เป็นลำดับ ไม่เสียชาติที่เขาเกิดมา ยังไม่ได้รับประโยชน์จากผู้เป็นปุณฺณุก์เขต ทรงคุณอัน
 สูงในโลก ได้กราบไว้บูชาถึงสวรรค์ ถึงนิพพานได้ เพราะเหตุแห่งพระรัตนตรัยนี้มีจำนวน
 มาก เพราะทรงคุณไว้อย่างสมบูรณ์ ใครมากราบไหว้ก็ได้รับผลประโยชน์

เราทุก ๆ คนพึงน้อมธรรมเหล่านั้นเข้ามาสู่จิตใจ พุทธะ คือ ความรู้มีอยู่ที่ใจของเรา ธรรมะ ที่จะอบรมฝึกฝนผู้รู้นี้ให้มีความเด่นและมีความเฉลียวฉลาด จะต้องเกิดขึ้นจากผู้รู้เป็นผู้แสวงหาเอง เพื่อแนะนำพร่ำสอนตนโดยทางที่จะให้เป็นไปเพื่อความเฉลียวฉลาด สังฆะ ผู้จะปฏิบัติตามพระโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พยายามแก้ไขตนเองก็คือเรื่องของเราผู้เดียว จนสามารถปรากฏเป็นพระรัตนตรัย คือพุทธะที่บริสุทธิ์แจ่มแจ้ง ธรรมะคือความอัครรรย์ ซึ่งเกิดขึ้นจากความบริสุทธิ์ สังฆะเป็นเจ้าของแห่งพุทธะและธรรมะ ทั้งสามนั้นก็คือเรื่องของเราคนเดียว การอธิบายทั้งนี้เพื่อน้อมพระรัตนตรัยเข้ามาสู่เราคนเดียว เพื่อเป็นสมบัติของเราที่แท้จริง พุทโธ ธัมโม สังโฆ ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นสมบัติส่วนหนึ่ง ซึ่งเราได้หีบยืมมา คำ คือการบำเพ็ญเพื่อหากำไรใส่ตัวเองจนปรากฏเป็นพุทธะ ธรรมะ สังฆะ ในธรรมชาติขึ้นภายในจิตใจของผู้บำเพ็ญ ผู้เช่นนี้จะไปอยู่ในที่ใด ๆ พระรัตนตรัยก็ติดแนบอยู่กักใจ

ฉะนั้น พุทโธ ธัมโม สังโฆ เมื่อกล่าวโดยชื่อแล้วก็มีแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่เมื่อกล่าวตามหลักธรรมชาติแล้ว พุทธะอันใด ธรรมะก็อันนั้น ธรรมะอันใด สังฆะก็อันนั้น เพราะพุทธะ ธรรมะ สังฆะ เป็นธรรมกลมเกลียวกันอย่างสนิท ไม่ได้นอกเหนือไปจากใจดวงเดียวกันนี้ พุทธะดวงนั้นเวลานี้ก็มีอยู่กับพวกเรา โปรดพยายามอบรมแก้ไขให้ได้ พุทธะดวงนี้ไม่นอกเหนือไปจากอำนาจของสติและปัญญา ไม่มีใครจะเป็นผู้มีอำนาจและวาสนายิ่งกว่าตัวเราที่จะอบรมฝึกฝนทรมาณใจของเราไปได้ พระพุทธเจ้าแม้พระองค์มีอำนาจวาสนาเป็นศาสดา คือ ครูของสัตว์โลกก็ตาม แต่ก็เป็นครูในอุบายวิธีการสั่งสอนต่างหาก ไม่ใช่เป็นผู้จะถอดถอนกิเลสอาสวะให้แก่บรรดาสัตว์ทั้งหลายได้

การถอดถอนกิเลสอาสวะตั้งแต่ชั้นหยาบจนถึงชั้นละเอียดเป็นหน้าที่ของเรา ซึ่งได้รับอุบายวิธีจากพระพุทธเจ้าแล้วมาพร่ำสอนตัวเองและแก้ไขตนเองโดยตรง ได้ย่นธรรมเข้ามาสู่เราให้เห็นว่า ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺส ไม่ใช่ผู้อื่นผู้ใดนอกจากตัวเราทุกท่านจะบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์เฉพาะตนเท่านั้น ไม่มีใครจะมาทำให้เราได้ วันนี้เราบ่นว่ายุงยาก เราบ่นว่าลำบาก บ่นว่าไม่มีโอกาส วันหน้าเราก็จำต้องบ่นอีกต่อไป ผู้จะมาปลดเปลื้องความยุ่งเหยิงขัดข้องหรือโอกาสเวลาให้เรา นั้น ไม่มีใครจะสามารถมาปลดเปลื้องให้ได้ เพราะใครก็ต้องเต็มไปด้วยความยุ่งเหยิงขัดข้องด้วยกันทั่วทั้งโลกอันนี้ เราอยู่ในบ้านคนเดียวมีกายอันเดียว ไม่เกี่ยวข้องกับใครก็บ่นอยู่ภายในบ้านคนเดียว วุ่นวายอยู่คนเดียว คนอื่นบ้านอื่นเข้าใจว่าไม่ยุ่งยากเหมือนกับเรา เราก็จะเห็นว่าในโลกนี้หรือใน

แผ่นดินอันนี้มีแต่เราคนเดียวเป็นผู้รับเคราะห์กรรม ความยุ่งยากความทุกข์ก็จะมีแต่เราคนเดียว ความยุ่งเหยิงใด ๆ ก็จะมีแต่เราคนเดียว

โปรดได้เปิดประตูบ้านออกไปมองดูคนภายนอก จะเห็นคนอื่นที่เป็นทุกข์เช่นเรา หรือยิ่งกว่าเราอีกเป็นคนที่สอง เดินออกนอกบ้านไปก็ยิ่งจะเห็นคนที่สาม ที่สี่เป็นลำดับ ยิ่งเดินออกไปไกล ก็ยิ่งจะเห็นคนเป็นจำนวนมากซึ่งเต็มไปด้วยความยุ่งยากเช่นเดียวกับเรา เราเป็นอย่างไร เขาก็เป็นเช่นนั้น ความทุกข์ความยุ่งเหยิงทั้งหมด เราลองไปถามเขาดูว่า มีความทุกข์ความยุ่งเหยิงเช่นเดียวกับเราหรือไม่ โอกาสเวลาเขาจะมีหรือไม่ หรือไม่มี เฉพาะเรา ก็จะทราบได้ทันทีว่าคนในโลกนี้ สัตว์ในโลกนี้ไม่มีใครจะอยู่เหนือความทุกข์ความยุ่งเหยิงไปได้ แม้โอกาสและความสะดวกขัดข้องก็อยู่กับคนเรา ซึ่งจะให้โอกาสและความขัดข้องแก่ตนโดยทางใดเท่านั้น นอกจากตัวเราเองจะฝ่าฝืนตัวเราเพื่อทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และสมบัติภายในใจแล้ว ไม่มีทางอื่นจะทำได้

แม้พระพุทธเจ้า ถ้าจะรอโอกาส รอวาสนา รอเวลา รอการงานให้เบาบางลงไปเสียก่อนจึงจะออกบำเพ็ญสมณธรรมแล้ว ป่านนี้พระองค์จะไม่ปรากฏเป็นศาสดาของโลก ให้เราทั้งหลายได้กราบไหว้เคารพนับถือเลย แต่พระองค์เป็นศาสดาได้ ก็เนื่องจากพระองค์เห็นว่าความไม่มีโอกาสก็ดี ความยุ่งยากก็ดี ก็คือพระองค์ผู้เดียว ความวิหิงษาทั้งหลายมีอยู่ในธาตุในชั้นของพระองค์ พระองค์จะต้องรับประทานอาหาร ผู้ใดจะมารับประทานแทนพระพุทธเจ้าไม่ได้ แม้กิเลสอาสวะที่มีอยู่ภายในใจของท่าน ก็เป็นภาระจะทรงทำหน้าที่ถอดถอนออกจนไม่มีอะไรเหลือ ผลที่ทรงได้รับจากความเพียรไม่ทอดอัย จึงปรากฏเป็นมหัศจรรย์ไปทั่วโลกธาตุประหนึ่งโลกธาตุห้วนไห

ฉะนั้น จึงควรจะกล่าวได้ว่า ทางพระพุทธเจ้าเดิน เดินดินฝ่าฝืนอุปสรรค ไม่ใช่เดินเข้าไปยอมอุปสรรค ไม่ใช่จะยอมตนต่อเหตุการณ์ที่มาเผชิญเอาอย่างง่าย ๆ เราที่หาเรื่องใส่เราทั้งวันทั้งคืนนี้มันเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเรื่องใด ๆ ตุลาการที่ไหนจะมาตัดสินก็ไม่มี แต่ถูกฟ้องร้องทั้งวัน คดีร้ายโหดที่เกิดจากใจก็ยอมแพ้อภัยทั้งนั้น เพราะไม่ใช่ปัญญามาตัดสิน แล้วใครจะมาตัดสินให้ว่าโอกาสอยู่ที่นั่น ความว่างอยู่ที่โน่น ให้ท่านไปเสาะแสวงมา แล้วเราจะตัดสินให้ท่านเป็นผู้ชนะความดังนี้

ทั้งนี้ก็เพราะโอกาสมันก็อยู่กับเรา เวลาของมันก็อยู่กับเรา วาสนามันก็อยู่กับเรา ที่ทำไว้ ขออย่างเดียวแต่อย่านำความขี้เกียจขี้คร้านมาเป็นหัวหน้างาน เมื่อเราทำลงไป โอกาสวาสนาจะต้องมี ไม่ต้องไปหามาจากที่ไหน เพราะสิ่งทั้งนี้ไม่มีอยู่กับดินฟ้าอากาศ เราซึ่งเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าผู้ลือพระนามในทางความเพียร จึงควรคำนึงถึงวิธีการ

ของพระองค์ น้อมเข้ามาฝึกฝนตนให้เป็นไปตาม อนึ่ง เราผู้มุ่งต่อของดีมีค่ามาก โปรด
 อย่างนำสิ่งที่ชั่วและบุคคลเลวทรามมาเป็นแบบฉบับ จะทำให้เราให้เสียไปด้วยโดยไม่ต้อง
 สงสัย

ปราชญ์ท่านดำเนินอย่างไร เราต้องพยายามนำธรรมที่ท่านได้รับผลไปแล้วนั้นมา
 เป็นเครื่องพรั่สอนใจเรา ถ้าปล่อยให้แต่โอกาส ปล่อยให้ความยุ่งยากมาตัดสินใจให้เรา
 ชี้ช่องให้เรา เขาจะต้องชี้ช่องเข้าทางยุ่งทางวุ่นวายตลอดเวลา และชี้เข้าช่องไม่มีโอกาส ชี้
 ว่าไม่มีวาสนา ไม่มีบุญญาภิสมภารจนตลอดวันตาย วันหนึ่งที่เขาจะชี้ว่าท่านมีอำนาจ
 วาสนาพอแล้ว วันนี้ท่านว่างแล้ว โอกาสวาสนาพร้อมมูลแล้ว ท่านควรจะทำคุณงามความ
 ดีได้แล้ว ไม่มีเลย แม้ที่สุดจนกระทั่งวันตายก็ไม่มีเวลาจะผ่อนผันให้เราได้รับความ
 สะดวกจากเขา แต่มันก็ตายได้ เพราะเวลามันอยู่กับความตายนั่นเอง มันถึงตายได้ทั้ง ๆ
 ไม่อยากตาย และไม่เคยปล่อยให้โอกาสให้ความตายเลย โปรดคิดตรองดูด้วยปัญญาด้วยดี
 เราคงมีทางสร้างชีวิตโดยอุบายที่กล่าวนี้

เพราะคนและสัตว์ในโลกไม่มีใครจะอยู่เฉย เพราะโลกนี้เป็นโลกที่จะก่อร่างสร้าง
 อยู่สร้างกิน มีที่อยู่อาศัยเป็นอยู่หลับนอน มีความจำเป็นอยู่รอบด้าน ต้องจัดต้องทำ ไม่
 ทำไม่ได้ ใครจะไม่ยุ่งในโลกนี้ไม่มีเลย เราเดินออกไปกว้างและไกลเท่าไร จะเห็นเรื่องราว
 ที่เต็มไปด้วยความยุ่งยากมาก ไม่มีจบสิ้น แม้จะให้นามความยุ่งเหยิงในมวลสัตว์ คือ โรค
 เรื้อรังก็คงไม่ผิด เพราะโรคก็ไม่หาย จะถามใครเขาก็จำต้องตอบเป็นเสียงเดียวกัน
 เพราะมันเป็นโลกยุ่งเหยิงอันเดียวกัน ไม่มีใครจะได้รับเป็นเอกราชจากกิจการและโอกาส
 ใด ๆ ทั้งนี้ เพราะชั้นแต่ละชั้นเป็นกองแห่งความยุ่งยากจะต้องบำบัดรักษา และ
 กังวลอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่จะนำมาเยียวยารักษาก็ต้องพยายามหา ความกังวลในเรื่องทั้ง
 นี้จนถึงรับประทานไม่ได้ นอนไม่หลับก็มีในบางเวลา เพราะคิดหาทางแก้ไขเพื่อผ่อน
 หนักให้เป็นเบา และเพื่อครองตัวไปได้อย่างโลกเขา

บางรายปล่อยให้เลยเถิดจนลืมหูลืมตาอย่างมืดมิด จนปิดกั้นทางเดินเพื่อมรรคผล
 ที่ตนจะพึงได้รับ เพราะความกังวลมีกำลังกล้าจนสามารถปกปิดกำลัง แม้อุปนิสัยแห่ง
 มรรคผลอันควรจะได้อยู่แล้วให้แคล้วคลาดไป เช่นเดียวกับอาหารที่แปดเปื้อนด้วยของ
 สกปรกเลวกลายเป็นของน่าเกลียดไปจะนั้น นอกจากจะชำระให้สะอาดแล้วจึงจะเป็นของ
 ที่น่ารับประทาน

การชำระใจจากสิ่งมัวหมองจึงเป็นกิจที่ควรทำ สำหรับผู้มุ่งต่อความสุขอันสมบูรณ์
 เพราะฉะนั้นคำว่า การทำปรีณิพพานให้แจ้งนั้น จึงหมายถึงการกำจัดสิ่งมัวหมองของใจ

ให้ค่อยหมดไปเป็นลำดับ เช่น เรานั่งสมาธิ ณ บัดนี้ ก็เรียกว่าเราทำพระนิพพานให้แจ้ง ได้เหมือนกัน แต่วิธีที่จะทำให้แจ้งได้มากน้อยเท่าไรนั้นขึ้นอยู่กับกำลังการกระทำ เราทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล ภาวนา ทั้งหมดเป็นวิธีการจะทำพระนิพพานให้แจ้งทั้งนั้น เหมือนเราก้าวลงจากบ้านไปสู่ที่ต่าง ๆ ตามความประสงค์ ก้าวแรกนั้นก็คือ ก้าวจะไปอยู่แล้ว ก้าวที่สองก็เป็นก้าวที่จะไป ก้าวนี้ต่อก้าวนั้น ๆ ต่อก้าวนั้น ก็ถึงจุดหมายปลายทางที่เราประสงค์ได้ ดังนั้น การกระทำคุณงามความดีทั้งหมดจัดเป็นความดีแต่ละก้าวที่จะกระทำพระนิพพานให้แจ้งได้อย่างเต็มที่

ขอบรรดาทุกท่านจงพยายามทำจิตใจให้เป็นไปเพื่อความสงบได้บ้าง แม้ยังไม่ถึงความสงบอย่างเต็มที่ก็พอจะเป็นช่องทางให้เห็นดวงใจ ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอยู่ภายในร่างกาย เป็นแต่ถูกลึกลับต่าง ๆ มาปิดกั้นบังไว้ แล้วเห็นสิ่งทั้งหลายว่าเป็นของมีคุณค่ายิ่งกว่าใจของตนไปเสีย จึงเป็นเหตุให้ใจฟุ้งเพื่อหนีต่อสิ่งเหล่านั้นโดยไม่รู้สึกรู้ตัว จิตจึงกลายเป็นเซียงเซียดทำและถอดตนลงเป็นทาสแห่งสิ่งทั้งหลายไปเสีย โดยเห็นสิ่งทั้งหลายเป็นของมีคุณค่ากว่าใจซึ่งเป็นสาระสำคัญ แล้วขาดการยับยั้งใจ ผลจึงเป็นความเดือดร้อนทั้งวันทั้งคืน นี้เป็นเพราะเหตุแห่งความสීමตน

เมื่อพยายามทำใจให้ได้รับความสงบบ้างด้วยวิธีอบรม ใจก็จะเริ่มเห็นความสุข และเริ่มเชื่อพระศาสนาตกลงไปเป็นลำดับ ความเชื่อซึ่งเคยมีอยู่แล้วนั้นเป็นความเชื่อซึ่งไม่มีหลักฐานและเหตุผลเพียงพอ แต่ความเชื่อที่ปรากฏขึ้นในเวลาจิตมีความสงบ จะเป็นความเชื่อที่เป็นปัจจักขลิตติ คือเป็นความเชื่อเกิดขึ้นโดยเฉพาะ รู้ชั้นเฉพาะหน้า นั้นเป็นสำคัญ ข้อนี้เป็นธรรมดาเหลือเกินที่สิ่งใดถ้าไม่เห็นผลเสียก่อน ความเชื่อก็ยังไม่สมบูรณ์ เช่นใจของเราทั้งวันทั้งคืนมีแต่ความรุ่มร้อน ไม่มีความสงบ ตั้งตัวอยู่ไม่ได้แม้แต่ขณะเดียว เราจะหาความสุขที่ใจก็หาไม่ได้ แม้แต่ศาสนาท่านว่าเป็นของประเสริฐ ความรู้อันหนึ่งก็ไม่เห็นไปตาม บางทีอาจเห็นไปว่าศาสนาเป็นโมฆะ ไม่จริง แต่เมื่อได้พยายามฝึกหัดจิตใจให้หยั่งเข้าสู่ความสงบแล้ว ย่อมจะเริ่มเห็นความสุขและเริ่มเห็นความอัศจรรย์ของพระศาสนา

คำว่า “ใจสงบ” นี้โปรดทราบไว้ว่านิสัยไม่เหมือนกัน ลักษณะแห่งความสงบนั้นมีต่างกันอยู่บ้าง แต่เมื่อเข้าถึงที่แล้วก็เป็นธรรมชาติปล่อยวางภาระทั้งหลายเช่นเดียวกัน บางรายจะค่อย ๆ สงบลงไปด้วยวิธีบริกรรมภาวนา จะเป็นธรรมบทใดก็ตาม หรือจะค่อย ๆ สงบลงไปด้วยลมหายใจเรียกว่า อานาปานสติ ความสงบลงไปด้วยลำดับ จนกระทั่งจิตหยุดทำงาน มีความรู้อยู่จำเพาะหน้านั้นเรียกว่า จิตสงบ นานหรือไม่นานก็ตาม

เพียงแต่เห็นความสงบขณะที่จิตหยุดทำงานเท่านั้น เราก็พอจะเห็นความสุขภายในใจได้ แล้ว ถ้าเราพยายามทำไปเรื่อย ๆ จิตก็จะสงบได้เร็วและจะละเอียดลงไปเป็นลำดับ จนกระทั่งจิตเราถอนขึ้นมาแล้วจะคิดอ่านการทำงานอะไร แทนที่จิตจะวุ่นวายไปตามสิ่งต่าง ๆ เหมือนที่เคยเป็นมา กลับเป็นจิตละเอียดอ่อน และเป็นความสะอาดสบายภายในใจไม่วุ่นวาย นี่ก็เป็นผลให้เราประจักษ์อยู่แล้ว ยิ่งใจมีความสงบลงไปได้นาน ๆ ปล่อยภาวะได้ทั้งหมดเรียกว่า จิตหยุดทำงาน จะปรุงแต่งเรื่องใด ๆ ก็มีความรู้อยู่จำเพาะหน้า ขณะนั้นเราจะเห็นของอัศจรรย์ขึ้นที่นั่นเอง เมื่อถอนขึ้นมาแล้วเราควรพิจารณาไตรลักษณ์โดยทางปัญญา

คำว่า “อนิจจัง” คือความแปรปรวนนั้น มีอยู่รอบตัวทั่วสรรพางค์ร่างกาย ไตร่ตรองไปตามสภาวะซึ่งมีอยู่ในตัวอย่างสมบูรณ์ให้เห็นชัด แม้ทุกข์ ความบีบคั้นก็มีอยู่ทั้งวันทั้งคืน ไม่เพียงแต่ทุกข์ทางกาย ทุกข์ทางใจที่เกิดขึ้นเพราะอารมณ์ต่าง ๆ ก็มีอยู่เช่นเดียวกัน จึงกำหนดให้เห็นชัด คำว่า “อนัตตา” ก็ปฏิเสธในความเป็นสัตว์ เป็นสังขาร เป็นเรา เป็นเขาอยู่ทุกขณะ เมื่อพิจารณาจนมีความชำนาญ กายก็จะรู้สึกว้าเบา ใจก็มีความอัศจรรย์และสว่างกระจ่างแจ้งไปโดยลำดับ ปัญญาที่ยิ่งจะไหวตัวทั้งกลางวันกลางคืน โทษมีอยู่ที่ไหนก็จะเห็นชัด แม้คุณก็จะปรากฏขึ้นในขณะที่เราเห็นโทษเป็นลำดับไปใจค่อย ๆ ยกฐานะขึ้นจากสิ่งกดขี่บังคับทั้งหลาย ค่อยพยุ่งตัวสูงขึ้นเป็นลำดับ นี่ท่านเรียกว่าจิตใจได้รับความเบาบางพ้นจากภาวะไปเป็นขั้น ๆ

ภาวะก็คือเรื่องของใจหรืออารมณ์ ไม่ใช่เรื่องอื่นใด กิจการทั้งหลายเขาไม่ใช่ภาวะรูป เสียง กลิ่น รส ทั้งหลายไม่ใช่ภาวะ แต่เป็นภาวะอยู่กับเรื่องของใจที่ปรุงไปเกี่ยวข้องเรื่องทั้งหลายแล้วถือมาเป็นอารมณ์ก่อกวนใจ เสียตแห่งจิตใจตนเอง จึงจัดว่าเป็นภาวะของใจ เมื่อใจปล่อยวางสิ่งทั้งหลาย ใจก็หมดภาวะไปเป็นระยะ ๆ จนกระทั่งจิตได้หลุดพ้นหรือปล่อยวางสิ่งเหล่านั้นได้อย่างจริงจังแล้ว ภาวะทั้งหลายก็หมดไป ไม่มีอันใดเหลือ แม้แต่ความคิดความปรุงของจิตก็รู้เท่าทัน ไม่ได้ถือเป็นภาวะต่อไปอีก ความรู้ความเห็นซึ่งเป็นขึ้นภายในใจทุกด้านทุกมุมก็รู้เท่าเอาทัน ไม่มีอันใดจะเหลืออยู่ให้เป็นความลุ่มหลงอีกต่อไป ใจย่อมหมดภาวะที่เป็นข้าศึกอันจะพึงชำระสะสาง

คำว่า “ข้าศึก” นั้น เบื้องต้นเราต้องถือว่าสิ่งภายนอกเป็นข้าศึกก่อน ต่อเมื่อเราพิจารณาปัญญาอย่างชัดเจนแล้ว ย่อมปฏิเสธสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นว่า ไม่ใช่ข้าศึกเข้ามาเป็นลำดับ นอกจากกระแสของใจที่เคลื่อนออกจากใจแล้วกลายเป็นอารมณ์เท่านั้น เป็นข้าศึกต่อตัวเราเอง กระแสจิตที่คิดไปมากในเรื่องอดีต อนาคต ดี ชั่ว เมื่อเห็นว่าเป็น

ข้าศึกชัดแล้ว สิ่งเหล่านี้ก็จะปรุงแต่งไปมากมายเหมือนที่เคยเป็นมาไม่ได้ จะค่อยสงบตัวลงไปเป็นลำดับและสงบลงไปจนถึงบ่อแห่งความคิดความปรุง เหมือนโจรไปเที่ยวปล้นบ้านปล้นเรือนทุก ๆ วัน ทำให้ประชาชนทั้งหลายได้รับความเดือดร้อนอยู่เสมอ เขาอาศัยซ่อนอยู่ที่ไหน เจ้าหน้าที่เข้าตรวจค้นดูให้ละเอียดถี่ถ้วนจนเห็นจุดที่อยู่ของโจรแล้วก็ทำลายโจรไม่ให้มีเหลืออยู่ในที่นั้น บ้านเมืองก็ร่มเย็น หายกรรมหายเวรจากโจรทั้งหลาย

เรื่องของกระแสน้ำที่คิดไปคิดมาอยู่ตลอดเวลา เป็นเงาซึ่งเกิดขึ้นจากใจเอง แต่ใจก็ตื่นเงาของตัวเอง คิดไปทางดีทางชั่ว อดีต อนาคต ล้วนแล้วแต่คิดไปจากจิตทั้งนั้น แต่จิตก็หาไม่รู้ไม่ว่าอาการทั้งหลายเหล่านี้เกิดขึ้นจากตัวเอง แล้วกลับมาหลอกตัวเองให้ลุ่มหลง ไม่มีโอกาสจะทราบได้ ต่อเมื่อปัญญามีความสามารถจำต้องเห็นกระแสของจิตทั้งหมดนี้ เป็นตัวข้าศึกที่เกิดขึ้นจากตัวเอง และทำศึกกับตัวเอง เพราะตัวเองเป็นผู้หลงอาการของตนจึงกลายเป็นผู้มีเรื่องเสมอ ทุกข์ร้อนเป็นเรื่องตัวก่อไฟเผาตัวเองไม่ใช่คนอื่นใดทั้งนั้นจะมาก่อไฟเผา

ปัญญาจะต้องย้อนเข้ามาดูที่ต้นเหตุ เมื่อมีความสามารถพอตัวแล้ว จะย้อนมาเห็นโทษภายใน คือเห็นโทษตัวผู้รู้ ซึ่งเป็นที่ซ่อนแห่งโจรทั้งหลาย แล้วถูกทำลายไปเสียจนสิ้นซากไม่มีอันใดเหลืออยู่ นั่นแหละเราจะอยู่สบายสุดโต ไปไหนก็เป็นชั้นธรรมาภิบาลไม่เป็นกิเลสอาสวะทั้งภายนอก ภายใน ทั้งใจตนเอง จึงหมดเรื่องหมดราว หมดภาระหมดห่วงใยทั้งสิ้น นี้แลชื่อว่า ปุญญักเขต เป็นเนื่อนาบุญของตนได้เอง แล้วก็เนื่อนาบุญของโลกได้ด้วย การบำเพ็ญของทุก ๆ ท่าน ทั้งที่เป็นนักบวชและเป็นฆราวาส จงมุ่งเพื่อเป็นเนื่อนาบุญของตนให้ได้อย่างสมบูรณ์ เมื่อสมบัติตนมีมากเหลือใช้จ่ายแล้ว อาจจะเฉลี่ยเผื่อแผ่แก่คนอื่นให้เป็นประโยชน์ได้ เราบำเพ็ญประโยชน์เต็มกำลังในตัวเราแล้วก็สามารถจะเฉลี่ยเผื่อแผ่ความสุขให้แก่บุคคลอื่นได้

ในการแสดงพระธรรมเทศนาวันนี้ แสดงเรื่อง *ปุญญักเขต* โปรดพยายามทำตัวเราให้เป็นเนื่อนาบุญของเรา แล้วก็จะเป็นเนื่อนาบุญของคนอื่นได้ในขณะเดียวกัน ขอให้ท่านผู้ฟังทั้งหลายจงพยายามฝึกฝนจิตใจให้เป็นคุณแก่ตัวเรา อย่าพยายามส่งเสริมจิตใจให้เป็นข้าศึกแก่ตนเอง ตัวเองเป็นข้าศึกต่อตัวนั้น ไม่มีเวลาจะยับยั้งผ่อนผัน ไม่มีสถานที่อยู่ ไม่มีเวลาจะยุติลงได้ ไม่เหมือนคติภายนอกที่เป็นถ้อยเป็นความกัน เมื่อตุลาการตัดสินถึงขั้นสูงสุดแล้วก็พ้นอันยุติ ใครแพ้ก็แพ้ไป ใครชนะก็ชนะไป เป็นอันเลิกแล้วกันไป

ได้ แต่คดีภายในใจเรานี้ ผู้ที่ฟ้องก็เราเอง ผู้ที่รับฟ้องก็เราเอง ผู้ที่ได้รับความทุกข์เสียหายก็เราเอง แล้วเราจะหาตุลาการที่ไหนมาตัดสิน

เราเองเป็นผู้ก่อคดีแก่ตัวเราเอง เป็นผู้ก่อความเสียหายให้แก่ตัวเราเองนี้ ไม่มีใครจะมาเป็นตัวการตัดสินใจให้ นอกจากเราจะนำปัญญามาเป็นตุลาการตัดสิน ว่าทางไหนถูก ทางไหนผิด ให้พยายามงดเว้นในทางที่ผิด พยายามบำเพ็ญในทางที่ถูก แล้วส่งเสริมทางที่ถูกให้มากเป็นลำดับไป พยายามตัดทอนทางผิดให้ลดน้อยถอยลงไปจนไม่มีอะไรเหลืออยู่แล้ว ผู้นั้นแลเป็นผู้ตัดสินตนได้อย่างเด็ดขาดและถูกต้องที่สุด เหมือนพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย เป็นตุลาการตัดสินพระองค์และสาวกได้ชัยชนะแล้ว พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสารถึงนิพพานในวันนั้น นอกจากนั้นยังเป็น *ปุณฺณิกเขต* ของเราทั้งหลายได้

ในการแสดงพระธรรมเทศานี้ ขอบรรดาท่านผู้ฟังทั้งหลายจง โอปนยิโก น้อมเข้ามาในตนให้เป็นผลเป็นประโยชน์สำหรับเรา เมื่อพยายามบำเพ็ญตัวเราอยู่เช่นนี้ ความแปลกประหลาดหรือความมหัศจรรย์ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ ก็ปรากฏขึ้นที่ใจของเรา คำที่ว่า พุทฺโธ กิติ ธมฺโม กิติ สงฺโฆ กิติ จะเห็นปรากฏขึ้นที่ดวงใจดวงเดียวนี้เท่านั้น โดยไม่ต้องไปหาหยาบยิมพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ มาอีกต่อไปแล้ว ไปที่ไหน พุทฺโธ ก็คือ ใจที่บริสุทธิ์ดวงนี้ ธมฺโม ก็คือธรรมชาติอันนี้ สงฺโฆ ก็คือธรรมอันเกิดจากจิตดวงเดียวกัน ทั้งสามรัตนะเลยรวมอยู่ในตัวของเราคนเดียว เป็นผู้ไม่ขาดแคลนพระรัตนตรัย ไปที่ไหนติดกับใจของเราไปที่นั่น

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศานี้ ขอบุญญาภาวองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จงดลบันดาลให้ท่านผู้ฟังทั้งหลายมีความสุขกายสบายใจ และมีความมุ่งมาดปรารถนาสิ่งใด ขอสิ่งนั้น ๆ จงสำเร็จตามความมุ่งมาดปรารถนาแห่งท่านทั้งหลายทุกท่านเทอญฯ

www.Luangta.or.th